

TERMINFO

Yhdestoista vuosikerta • numero • 4 • 1991

Asuntorakentamissanasto
valmis

Korjausrakentamissanastoa

Taivutuspäätteiden
liittämisestä mittayksikön
tunnukseen

Yhdestoista vuosikerta • numero 4 • 1991

Julkaisija: Tekniikan Sanastokeskus ry

Kustantaja: Valtion painatuskeskus

Päätoimittaja: Lari Kauppinen

Tilaukset:

Valtion painatuskeskus, Lehtitilaukset
PL 516, 00101 Helsinki
puh. 90-566 0404

Tilaushinnat vuonna 1991

Kestotilaus 80 mk,
vuoden määräaikainen tilaus 90 mk.
Irtonumero 23 mk.
Ilmestyy 4 kertaa vuodessa.
Vuonna 1991 Valtion painatuskeskuksen
aikakauslehtien irtonumeroita myyvät:
Valtikka-kirjakaupat Helsingissä:
Annankatu 44 ja Eteläesplanadi 4
Valtikka-myyntipisteet:
Akateeminen Kirjakauppa
(Tampere, Oulu ja Lappeenranta),
Suomalainen Kirjakauppa
(Jyväskylä ja Kuopio),
Turun Kansallinen Kirjakauppa

Tilaaajarekisterin tietoja voidaan käyttää
suoramarkkinoinnissa.

Sisällys

Asuntorakentamissanasto valmis	3
VIRPI KALLIOKUUSI, LARI KAUPPINEN	
Korjausrakentamissanasto	8
Sanastokortistokurssi	10
Taivutuspäätteiden liittämistä SI- järjestelmän mittayksiköiden tunnuksiin	11
LARI KAUPPINEN	
Muovitermit-sanasto valmistumassa ..	12
Muovien tavaramerkkien muuttumi- sesta yleisnimiksi	13
LARI KAUPPINEN	
TSK ry:n vaalikokous	17
Kielten nimien tunnuksset	17
Täydennyksiä Tekniikan sanastoja 1987 -luetteloon	17
Summaries	18
KKTK:n ja TSK:n uusi yhteistyö- sopimus	19

Asuntorakentamissanasto valmis

VIRPI KALLIOKUUSI, LARI KAUPPINEN

Ympäristöministeriö tilasi keväällä 1990 Rakennustietosäätiöltä ja Tekniikan Sanastokeskukselta asuntorakentamisen keskeisiä käsitteitä selkeyttävän sanaston. Työn valmistuttua jonkin aikaa sitten terminologit *Virpi Kalliokuusi* ja *Lari Kauppinen* kertovat nyt Terminfon lukijoille kokemuksiaan asuntorakentamisen käsitteiden mielenkiintoisesta maailmasta. *Sirpa Ruokangas* on jo aiemmin esitellyt asuntorakentamissanaston tekoa talotyyppien suomen- ja ruotsinkielisten nimitysten kannalta (ks. Terminfo 3/90).

Ympäristöministeriö on uudistamassa asuntorakentamista koskevaa lainsäädäntöä. Tässä yhteydessä on selvitetty myös asuntorakentamisen keskeisiä käsitteitä ja termejä. Osana selvitystyötä ministeriö antoi keväällä 1990 Rakennustietosäätiölle ja Tekniikan Sanastokeskukselle tehtäväksi laatia asuntorakentamisen keskeisiä käsitteitä määrittelevän sanaston. Työtä varten kutsuttu toimikunta TTK 133 sai työnsä päätökseen tämän vuoden alkupuolella, ja 65 käsitettä suomeksi ja ruotsiksi määrittelevä sanasto luovutettiin ympäristöministeriölle toukokuussa. Muiden käyttöön sanasto tulee Rakennustietosäätiön julkaistessa sen asuntosuunniteluohjeiden yhteydessä RT-korttina.

Talotyypeistä

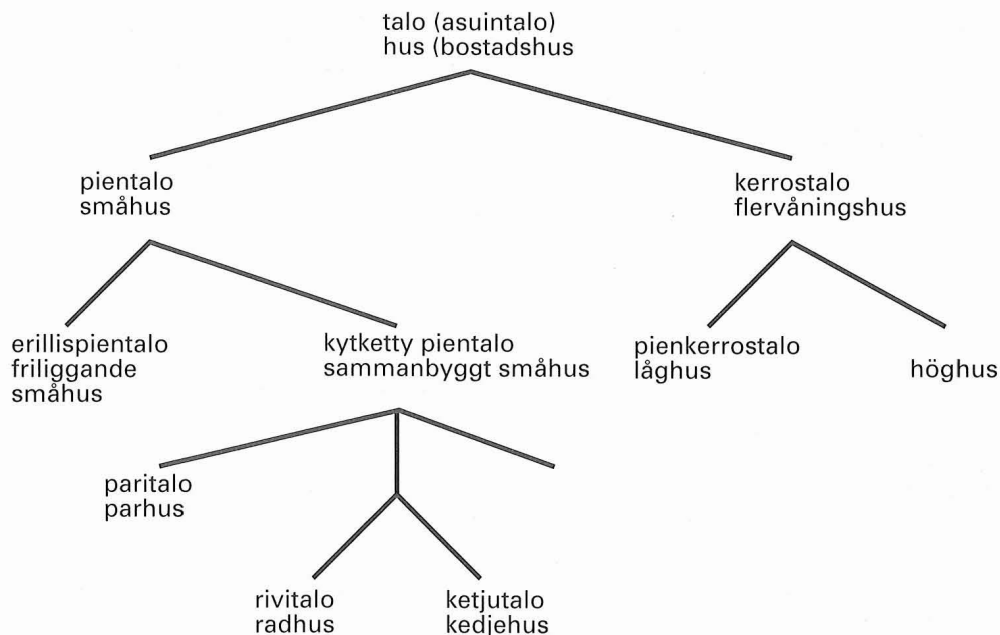
Yksi asuntorakentamissanaston keskeisistä tavoitteista oli selkeyttää talotyyppeihin liittyviä käsitteitä. Sanaston suppeuden takia mukaan mahtuivat lopulta vain kaikkein keskeisimmät käsitteet:

pientalo, erillispientalo, kytketty pientalo, rivitalo, ketjutalo, paritalo, kerrostalo ja pienkerrostalo. Näistä ja muista talotyyppikäsitteistä on *Sirpa Ruokangas* kirjoittanut jo Terminfon numerossa 3/1990 artikkelissaan "Rivi taloja vai asuntoja?", jossa hän selvitteli lähinnä talotyyppikäsitteiden eroavuuksia suomessa ja ruotsinruotsissa. Artikkelin ilmestymisen jälkeen työryhmä on joutunut tarkistamaan joitakin suomen kielen talotyyppikäsitteitä, joten on syytä käsitellä talotyyppisiä vielä kerran Terminfonkin sivuilla.

Ensimmäisiä ongelmia talotyyppikäsitteissä työryhmälle aiheutui yläkäsitteiden 'talo' ja 'asuintalo' sekä alakäsitteiden 'pientalo' ja 'kerrostalo' kanssa. Pientalo on selvästi asuintalo, mutta kerrostalo voi olla yhtä hyvin asuintalo kuin vaikkapa liikelalokin (tosin työryhmässä huomautettiin, että esimerkiksi erillispientalo voi olla pelkästään liikekäytössäkin; pientalon perusuonteeseen katsottiin kuitenkin liittyvän sen, että siinä asutaan). Koska 'pientalolla' ja 'kerrostalolla' on eri yläkäsitteet, ne eivät tarkasti ottaen olekaan toistensa vieruskäsitteitä.

Pientalo ja kerrostalo

Eniten harmaita hiuksia työryhmälle aiheuttivat kuitenkin käsitteet 'kerrostalo' sekä 'pientalo' eri alakäsitteineen. Kuten Ruokangas artikkelissaan esitti, Suomessa 'pientalo' on kokonaisuus, joka voi koostua yhdestä tai useammasta vierekkäisestä, mutta ei päällekkäisestä huoneistosta. Näin ollen suomen kielen mukaista on – hassua kyllä – kutsua

vaikka kuinka pitkää, useita kymmeniä vierekkäisiä asuinhuoneistoja sisältävää rivitaloa *pientaloksi*. Sen sijaan useampikerroksista taloa, jossa on yhtä monen eri huoneiston tiloja paitsi vierekkäin myös päällekkäin, ei voi kutsua *pientaloksi*. Hankalaksi eronteon tekevät kuitenkin ne sadat maamme kaksikerroksiset erillispientalot, joissa ala- ja yläkerran huoneistoissa asuu eri perheet. Tällaisiahan ovat muun muassa useat ns. rintamamiestalot. Kaikki lienevät kuitenkin yksimielisiä siitä, että nämä talot ovat pientaloja eivätkä kerrostaloja.

'Pientaloon' on toki perinteisesti liitetty muitakin piirteitä kuin se, että huoneistot eivät ole päällekkäin. Pientaloissa on katsottu olevan esimerkiksi suora kulkuyhteys huoneistoista ulkopuoliseen ympäristöön sekä oma piha. Nämä piirteet erottavat 'pientalon' esim. 'kerrostalosta'. Ongelmaksi jää silti 'pientalon' erottaminen 'pienkerrostalosta', jossa huoneistoista usein on suora kulkuyhteys ulkopuoliseen ympäristöön eikä huoneistokohtainen oma pihakaan ole mahdollisuus (esim. rinteeseen rakennetussa pienkerrostalossa). 'Pienkerrostalon' miellämme kuitenkin mieluummin 'kerrostalon' kuin 'pientalon' alakäsitteeksi.

Työryhmän suureksi ongelmaksi talotyyppikäsitteissä tulikin löytää suomen kielen epäloogisille käsitteille 'pientalo' ja 'kerrostalo' loogiset ja paikkansapitävät määritelmät. Pohdiskelujen tuloksena työryhmä päätyi seuraavaan järjestelmään. 'Pientalon' ja 'kerrostalon' ainoa merkitsevä erottava piirre on se, ovatko huoneistot päällekkäin vaiko eivät. Koska pientalossa kuitenkin voi yläkerran huoneistossa asua eri ruokakunta kuin alakerran huoneistossa, on määritelmää täsmennettävä siten, ettei 'pientalossa' saa olla päällekkäin eri pääasuntojen huoneistoja (eli pääasunnon ja sivuasunnon huoneistot voivat sijaita päällekkäin). Tällöin on katsottu, etteivät eri kerrosten huoneistot ole täysin samanarvoisia, vaan toinen – yleensä yläkerran huoneisto – on alisteisessa suhteessa toiseen.

Erillispientalo on siten pientalo, jossa eri pääasuntojen huoneistoja ei ole myöskään vierekkäin, kun taas erilaisissa kytketyissä pientaloissa (rivitalot, ketjutalot, paritalot) huoneistojen vierekkäisyys on mahdollista. Kerrostaloissa sekä huoneistojen päällekkäisyys että vierekkäisyys ovat mahdollisia. Tässä systeemissä 'pienkerrostalo' on 'kerrostalon' alakäsite siitä huolimatta, että käsitteeseen liittyy joitakin pientalomai-

sia piirteitä (suora kulkuyhteys maanpintaan, oma piha jne.).

Omakotitalo

'Pientalon' alakäsitteisiin liittyy vielä eräs mielenkiintoinen ja ongelmallinenkin seikka, johon työryhmä joutui ottamaan kantaa. Sanastossa mukana olevan *erillispientalon* sijasta puhumme usein – ainakin yleiskielessä – *omakotitalosta*. *Omakotitalo* on kuitenkin hyvin monitulkintainen ja aiheuttaa esim. asuntorakentamista koskevissa säädöksissä ja ohjeissa paljon sekaannusta. Kuten ympäristöministeriön yliarkkitehti *Olli Lehtovuori* on monissa kirjoituksissaan huomauttanut, se voidaan ymmärtää ainakin kolmessa eri merkityksessä.

Ensinnäkin typologisena terminä *omakotitalolla* tarkoitetaan 'erillispientaloa' edellä esitetyssä merkityksessä (eri pääasunnon huoneistoja ei ole päällekkäin eikä vierekkäin). Lisäksi omakotitalon typologiseen merkitykseen liitetään suora kulkuyhteys ympäröivään ulkomaailmaan ja välitön oma piha. Toiseksi hallintamuototerminä *omakotitalolla* tarkoitetaan "omaa taloa omalla tontilla" vastakohtana yhtiömuotoiselle pientaloasumiselle, jota edustavat rivitalot, ketjutalot ja joskus paritalotkin. Kolmanneksi se liitetään rakennuksen tuotantotapaan: *omakotitalon* katsotaan kuuluvan omatoimiseen, *yhtiömuotoisen pientalon* puolestaan tuottajamuotoiseen rakentamiseen.

Selkeyttääkseen asuntoihin ja asuintaloihin liittyviä omakotitalosekaannuksia työryhmä ehdottaa vältettäväksi termin *omakotitalo* käyttöä säädöksissä ja ohjeissa. Se tulee korvata *erillispientalolla*, kun puhutaan talotyypeistä, ja *omakotiasunnolla*, kun puhutaan hallintamuotoon liittyvästä omasta erillispientaloasunnosta. Sen sijaan tuotantotapaan viittaavaa *omakotitaloa* korvaavaa termimäistä ilmausta ei ole olemassa; jos käsitteeseen joutuu jotenkin viittaamaan, täytyynee käyttää jotain sellaista pitkää ja kankeaa ilmaisua kuin esimerkiksi "omatoimisesti rakennettu erillis-

pientalo". Työryhmän ehdotus parantaisi ainakin asuntorakentamisen säädös- ja ohjetekstien ymmärrettävyyttä. Yleiskielessä *omakotitalo* elänee tämän jälkeenkin aivan omaa elämäänsä, eikä jokapäiväiseen kielenkäyttöön tällä tarkennuksella pyritä puuttumaankaan.

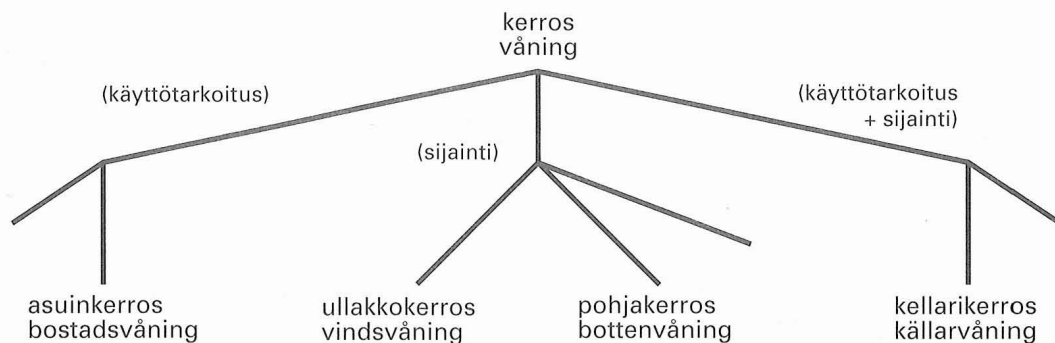
Terminologi säädösten kerrosviidakossa

Sanastotyössä tulee usein eteen sudenkuoppia kohdissa, joissa niitä ei odotaisi yhtään tulevankaan. Luulisi kaikkien olevan yksimielisiä esimerkiksi siitä, mitä *kerroksella* tarkoitetaan rakennuksista puhuttaessa; sen voisi määrittellä yksinkertaisesti vaikkapa lattiatason ja sisäkaton rajoittamaksi tilaksi.

Rakennuslaki (131 a § 1 mom.) edellyttää 'kerrokselta' kuitenkin sitä, että sinne voidaan sijoittaa esimerkiksi asuintai työtiloja: "Kerroksella tarkoitetaan rakennuksen tilaa, jota rajoittavat lattiataso ja kattavan välipohjan ja yläpohjan yläpinta ja joka on kokonaan maanpinnan yläpuolella, sekä mainittua tilaa, joka on pääasiallisesti maanpinnan yläpuolella ja johon rakentamista koskevien määräysten mukaan saa sijoittaa asuin- tai työhuoneita taikka rakennuksen pääasiallisen käyttötarkoituksen mukaisia tiloja. Kerrokseksi ei kuitenkaan lueta asuin- tai liikerakennuksessa yhtä edellä tarkoitettua kokonaan maanpinnan yläpuolella olevaa tilaa, johon ei saa sijoittaa asuin- tai työhuoneita."

Edellä mainitun rakennuslain pykälän toisessa momentissa kerrosten omalaatuinen määrittely jatkuu seuraavalaisesti: "Kellarikerrokseksi katsotaan 1 momentissa tarkoitettu kokonaan tai pääasiallisesti maanpinnan yläpuolella oleva tila, joka ei ole kerros, sekä edellä mainitulla tavalla rajoitettu tila, joka on kokonaan tai muutoin enemmän maanpinnan alapuolella kuin samassa momentissa on sanottu."

Niinpä rakennuslain tarkoittama 'kellarikerros', joka ei siis olekaan 'kerros' saman lain tarkoittamassa mielessä, voikin sijaita millä korkeudella ta-

hansa maanpintaan nähden – vaikkapa rakennuksen ullakolla. Usein rakennusalalla puhutaankin *maanpäällisistä kellarikerroksista*. Tällaisessa maanpäällisessä kellarikerroksessa sijaitsevat esimerkiksi ne ullakkokomerot, joiden kanssa samassa tasossa ei ole asuin-, työ- tms. tiloja.

Pitkään asiaa pohdittuaan työryhmä päätyi määrittelemään 'kerroksen' yleiskielen merkityksen perusteella rakennuksen tilaksi, jota rajoittavat lattiataso ja kattavan välipohjan tai yläpohjan yläpinta. Kerrokset jaetaan alakäsitteisiin eri perustein. Käyttötarkoituksen perusteella ne voidaan jakaa esim. 'asuin-kerroksiin' ja 'muihin kerroksiin'; jälkimmäiselle käsitteelle ei kielessä ole termimäistä ilmausta. Kerroksen sijainti suhteessa muihin kerroksiin sekä maanpintaan on puolestaan perusteena määriteltäessä 'ullakkokerrosta', 'pohjakerrosta' jne. 'Kellarikerrosta' määriteltäessä nämä jaotteluperusteet kohtaavat: ensinnäkin 'kellarikerros' sijaitsee joko kokonaan tai suurimmaksi osaksi maanpinnan alapuolella tai maantasossa, toiseksi siellä ei ole asuin- tai liiketiloja.

Pääikkuna

Usein terminologi joutuu kehittämään yhdessä asiantuntijoiden kanssa termin olemassa olevalle käsitteelle, jolle ei jostain syystä ole vakiintunut termimäistä ilmausta. Asuntorakentamisanaston yhteydessä jouduttiin tekemään välillä lähes päinvastoin: kärjistäen sanottuna oli luotava käsite olemassa olevalle termille. Selvimmin tällainen termi, jolle ei

tuntunut löytyvän oikeaa käsitettä oli *pääikkuna*. Rakennusasetuksessa (84 § 2 mom.) esimerkiksi sanotaan asuin- ja työhuoneen valaisemista käsiteltäessä: "Asuin- ja työhuoneen pääikkunan tulee olla suoraan kadulle tai muulle yleiselle alueelle taikka sellaiselle pihalle, jonka leveys on vähintään yhtä suuri kuin ikkunaa vastassa olevan rakennuksen korkeus laskettuna huoneen lattian tasosta ikkunoitten ollessa samalla tontilla olevaan rakennukseen päin, tai puolet vastapäisen rakennuksen sallitusta korkeudesta ikkunoitten ollessa naapuritontille päin. Pääikkunan edessä on aina oltava vähintään 8 metrin etäisyyteen asti rakentamatonta tilaa."

Lainlaatiija on kuluttanut aikaa ja sanoja selvittääkseen, kuinka lähelle huoneen pääikkunaa saa rakentaa, mutta ei ole tuntunut miettineen yhtään sitä, mitä käsitteeseen 'pääikkuna' kuuluu. Työryhmä joutui sitten miettimään esimerkiksi, onko 'pääikkuna' kenties huoneen suurin ikkuna vai vaikkapa se ikkuna, josta aurinko tavallisena pilvetömänä kesäpäivänä eniten paistaa. Miettiä piti myös, tulisiko useamman ikkunan muodostama ikkunaryhmä katsoa tässä suhteessa yhdeksi ikkunaksi vai muodostaako jokin tämän ikkunaryhmän ikkuna yksin pääikkunan.

Pohdintaa aiheutti sekin, voiko kattoikkuna olla huoneen pääikkuna. Edellä lainattua rakennusasetuksen kohtaa tutkimalla tulee siihen tulokseen, että lainlaatiija tuskin on käsittänyt kattoikkunaa pääikkunaksi; eihän kattoikkuna ole koskaan kadulle tai pihalle. Lisäksi seuraavassa momentissa sanotaan:

”Työhuone saadaan kuitenkin osaksi tai kokonaan valaista myös tarkoituksenmukaisesta kattoikkunasta tulevalta luonnonvalolla.”

Työryhmä tuli lopulta siihen tulokseen, että ’pääikkuna’ on huoneeseen merkittävimmän päivänvalon antava ikkuna tai ikkunaryhmä. Myös kattoikkunan katsottiin voivan olla ’pääikkuna’, sillä varsinkin harjakattoisten pientalojen yläkertoihin on tehty asuinhuoneita, joiden ainoa ikkuna on kaltevassa katossa oleva kattoikkuna.

Vapaa-ajan asunto

Jokaisella suomalaisella on varmaankin rakennus- ja asuntokäsitteensä joukossa myös sellainenkin käsite, jota arkisessa puhekielessä voisi kutsua *kesämökiksi*. Pitkään asiaa pohdittuaan työryhmä päätyi suosittamaan ensisijaiseksi termiksi tälle käsitteelle *vapaa-ajan asuntoa*, jonka kanssa loppuun asti kilvoittelivat *loma-asunto* ja *kausiasunto*. Saivarrellen kaikki nämä termit ovat jossain suhteessa epäonnistuneita. ’Loma-asuntoa’ voi varsin hyvin käyttää muulloinkin kuin vuosilomien aikana. Toisaalta vain harvat käyttävät asuntoaan työaikana, joten suurinta osaa ympärivuotisestikin asutuista asunnoista voisi leikkimielisesti kutsua *vapaa-ajan asunnoiksi*. *Kausiasunto* taas vie ajatukset liian herkästi asumiseen pelkästään tiettyinä kautena tai ajanjaksona vuodessa; *kesämökki* rajaa käyttöaikaa vieläkin enemmän ja sisältää sitä paitsi vähättelevän perusosan *mökki*. Siihen, että työryhmä päätyi valitsemaan lopulta *vapaa-ajan asunnon*, vaikutti paljolti termin ruotsinkielinen vastine *fritidsbostad*.

Vaikka termistä päästiinkin lopulta melko kivuttomasti yhteisymmärrykseen, käsitteen rajaamisessa ja siihen otettavasta näkökulmasta käytiin paljon keskustelua. Osa katsoi tärkeimmäksi ’vapaa-ajan asunnon’ piirteeksi sen, että asuntoon ei henkikirjoiteta asukkaita. Toiset taas pitivät tärkeimpänä sitä, että asujan kannalta se on toissijainen asun-

to, jossa vietetään aikaa vähemmän kuin ’vakituksessa asunnossa’. Mukana oli vielä niitäkin, joiden mielestä pääero on asuntojen varustetasossa; varustelutasoa oli kuitenkin vaikea ottaa määrittelyyn pohjaksi, sillä joidenkuiden ihmisten ’vapaa-ajan asunnot’ ovat varmasti paremmin varusteltuja kuin useimpien ’vakituksiset asunnot’. Käsite päädyttiin pitkällisten pohdiskelujen jälkeen rajamaan sen käytön ympärivuotisuuden perusteella: ’vakituksinen asunto’ on ympärivuotisessa käytössä oleva asunto ja ’vapaa-ajan asunto’ osavuotisessa käytössä oleva asunto.

Mitä tämän jälkeen?

Koska sanaston haluttiin keskittyvän vain niihin käsitteisiin, jotka asuntorakentamista koskevan säännösten uusimistyön näkökulmasta ovat kaikkein keskeisimpiä, monia asioita jouduttiin jättämään pois. Aiemmin on jo mainittu esimerkiksi siitä, että talotyyppien määrä rajoitettiin sanastossa minimiin. Lähes kokonaan sanaston ulkopuolelle jouduttiin jättämään esimerkiksi asuntopolitiikkaan, rakennussuunnitteluun ja itse rakentamiseen liittyvät käsitteet. Niihin toivottavasti palataan myöhemmin, sillä käsitteistön selkiyttämistä näilläkin osa-alueilla tarvittaisiin nopeasti.

Paikoin jonkin osa-alueen jättämistä sanaston ulkopuolelle perusteltiin sillä, että aluetta on käsitelty jo aiemmin jossain muussa yhteydessä. Esimerkiksi eri tavoin laskettavista rakennusten aloista on olemassa standardit, jotka työryhmän käsityksen mukaan kaipaivat kuitenkin pikaista uudistamista. Mainittakoon, että näiden standardien mukaisia aloja ja niiden laskemistapoja on käsitelty myös Terminfossa numerossa 4/88.

Näistä syistä asuntorakentamisnastoa valmistellut toimikunta esittääkin, että rakennuslainsäädäntöön liittyviä käsitteitä selventävää sanastotyötä jatkettaisiin edelleenkin. Jatkoprojektien perustamista suunnitellaankin jo.

Korjausrakentamissanasto

Asuntorakentamissanastoa (ks. erillinen artikkeli edellä) valmistellut työryhmä selvensi myös korjausrakentamiseen liittyvää käsitteistöä ja termistöä. 'Korjausrakentaminen' jaetaan sen tavoitteiden perusteella 'entistävään' ja 'uudistavaan korjausrakentamiseen'. 'Entistävä korjausrakentaminen' jaetaan edelleen 'restaurointiin', 'rekonstruointiin' ja 'konservointiin'. 'Uudistava korjausrakentaminen' taas jaetaan 'perusparannukseen' ja 'peruskorjaukseen'.

Uudistavan korjausrakentamisen termien käytössä suomen ja ruotsin kielen välillä on eroa siinä, että suomesa käytetään yleensä alakäsitteiden termejä *perusparannus* ja *peruskorjaus*, ruotsissa taas molemmista käsitteistä käytetään enemmän niiden yläkäsitteeseen viittaavaa termiä *ombyggnad*, joka siis vastaa suomen termiä *uudistava korjausrakentaminen*. Tästä syystä perusparannus- ja peruskorjaustietueissa on termin *ombyggnad* perässä yläkäsitteen merkki >. Sitkeästi suomenruotsissa elävät myös termit *grundreparation* ja *grundförbättring*, jotka paremminkin viittaisivat perustusten korjaamiseen ja parantamiseen kuin perusteelliseen korjaamiseen ja parantamiseen.

Ohessa korjausrakentamisen keskeinen suomen-, ruotsin- ja englanninkielinen käsitteistö termitietueina. Entistämiskäsitteet eivät kuuluneet asuntorakentamissanaston selvitysalueeseen, kuten eivät kuuluneet myöskään termien englanninkieliset vastineet. Niinpä ne eivät ole mukana itse asuntorakentamissanastossa. Myös ruotsinkielisiin termeihin on tehty sanaston luovuttamisen jälkeen muutamia korjauksia. Kommentit käsitteistöä voi lähettää kirjallisina Tekniikan Sanastokeskukseen.

1
korjausrakentaminen;
ei: rakennussaneeraus

sv
en

rakentaminen, joka rakennuksen säilyttäen muuttaa sitä senhetkisestä tilasta toivottuun suuntaan

Korjausrakentamisen tavoitteena voi olla kulttuuriarvojen säilyttäminen tai palauttaminen (*entistävä korjausrakentaminen*) tai rakennuksen parempi soveltuvuus tarkoitukseensa (*uudistava korjausrakentaminen*).

2
entistävä korjausrakentaminen, entistäminen; mieluummin kuin: entisöinti

sv
en

korjausrakentaminen, jossa päähuomio on rakennuksen kulttuurihistoriallisten ja rakennustaiteellisten arvojen sekä vanhan rakennustavan säilyttämisessä ja palauttamisessa

Entistävä korjausrakentaminen jaetaan *rakennuksen restaurointiin*, *rekonstruointiin* ja *konservointiin*.

3
rakennuksen restaurointi

sv restaurering
en restoration

entistävä korjausrakentaminen, jossa rakennus palautetaan aiempaan asuun poistamalla myöhemmin tehtyjä lisäyksiä ja täydentämällä heikentyneitä tai muutettuja osia

4

rakennuksen rekonstruointi

sv rekonstruktion
en reconstruction

entistävä korjausrakentaminen, jossa kokonaan tai osittain tuhoutunut rakennus rakennetaan uudelleen säilyneiden osien ja asiakirjojen perusteella

5

rakennuksen konservointi

sv konservering
en conservation

entistävä korjausrakentaminen, jolla parannetaan rakennuksen säilyvyyttä

6

uudistava korjausrakentaminen

sv ombyggnad
en rebuilding, conversion

korjausrakentaminen, jossa päähuomio on rakennuksen muuttamisessa paremmin tarkoitukseensa sopivaksi

Uudistava korjausrakentaminen jaetaan *rakennuksen perusparannukseen* ja *peruskorjaukseen*.

7

rakennuksen perusparannus, perusparannus

sv grundlig förbättring,
genomgripande förbättring,
modernisering; ombyggnad >;
ei: grundförbättring
en modernization, rehabilitation

uudistava korjausrakentaminen, jossa rakennus korjataan paremmaksi kuin se oli uutena

Rakennuksen perusparannuksessa voidaan esimerkiksi parantaa sen energiataloutta tai liittää rakennus vesi- ja viemäriverkkoon.

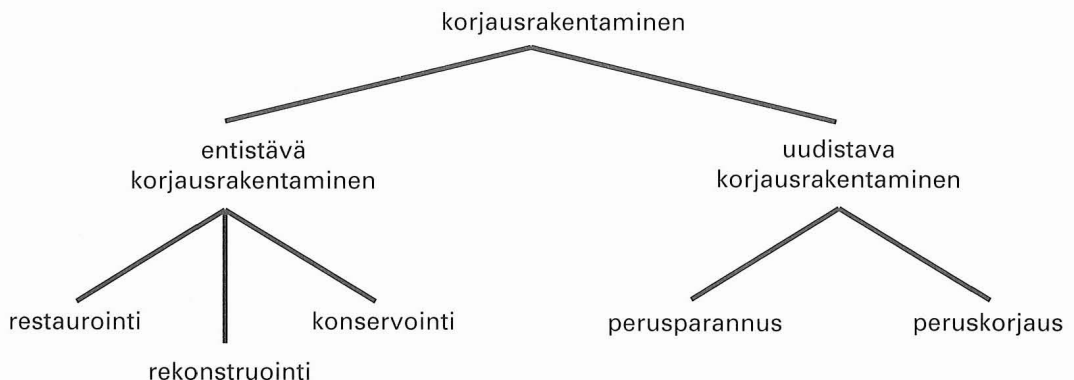
8

rakennuksen peruskorjaus, peruskorjaus

sv renovering; ombyggnad >;
ei: grundreparation
en renovation, refurbishment

uudistava korjausrakentaminen, jossa rakennus korjataan yhtä hyväksi kuin se oli uutena

Rakennuksen peruskorjauksessa voidaan esimerkiksi uusita vesi- ja viemäri- sekä lämmityslaitteita.

Sanastokortistokurssi

Tekniikan Sanastokeskus järjesti lauantaina, 20. huhtikuuta Malmin kauppakoulun tiloissa Sanastokortisto tietokoneelle -kurssin, jolla tutustuttiin yksinkertaiseen, mutta tehokkaaseen tapaan pitää kortistoa esimerkiksi oman alan termien käännösvastaineista. Vaikka tiesimmekin, että kääntäjät tarvitsisivat tällaista apuvälinettä työssään, olimme yllättyneitä kurssista kiinnostuneiden määrästä. Puhelimet soivat miltei taukoamatta pari päivää sen jälkeen, kun tämän vuoden ensimmäinen Terminfon numero, jossa kurssista kerrottiin, oli ilmestynyt.

Kevään kurssia järjestettäessä lähdettiin siitä, että jokaisen kurssilaisen käytössä oli oma mikrotietokone, jonka ääressä sai soveltaa heti kaikkea oppimaansa. Tästä syystä kurssille voitiin ottaa vain vajaat 20 oppilasta. Myös se, että kurssi pidettiin alkukeväisenä lauantaina, karsi osallistujia.

Koska kaikki halukkaat eivät viime kevään kurssille päässeet ja uusiakin kurssista kiinnostuneita on syksyn aikana ilmaantunut, järjestämme uuden kurssin torstaina 30. tammikuuta 1992. On kuitenkin osoittautunut erittäin vaikeaksi löytää arkipäiväksi sellaisia tiloja, joissa jokainen kurssilainen pääsisi oman koneen ääreen. Ja koska monet kurssille keväällä ilmoittautuneet ovat erityisesti toivoneet, että kurssi pidettäisiin arkipäivänä, olemme päättäneet järjestää kurssin Tekniikan Sanastokeskuksen tiloissa luennoitsijapainotteisena kurssina, jossa ei tarjota harjoittelumahdollisuutta mikrotietokoneella.

Tämän peruskurssin suorittaneet voivat halutessaan osallistua pienemmissä ryhmissä ohjattuihin harjoituksiin myöhemmin sovittavina aikoina. Näissä harjoituksissa voidaan pohtia yhdessä kunkin kurssilaisen oman työn kannalta keskeisiä ongelmia, kun sanasto-

kortiston teon perusteet ovat tulleet tutuiksi. Näihin harjoituksiin voivat osallistua myös ne kevään kurssilaiset, jotka tuntevat kaipaavansa apua sovelluksen käyttämisessä.

Muuten tammikuun kurssin ohjelma on sama kuin keväänkin kurssin. Kursilla opitaan tekemään WordPerfectillä tietokoneavusteinen "sanastokortisto", josta on helppo hakea, jota voi muokata ja korjata vaivatta ja josta yksinkertaisin keinoin saa monenlaisia tulosteita, esimerkiksi aakkostettuja hakemistoja. Kurssilla saatavien tietojen perusteella voi itse suunnitella sovelluksia myös useille muille tekstinkäsittely- ja kortisto-ohjelmille.

Mahdollisimman suuren hyödyn kurssista saadakseen kurssilaisten tulisi hallita WordPerfectin tavallisimmat toiminnot; esim. tekstin hakeminen ja talentaminen, alleviivaus sekä lihavointi. Sen sijaan minkäänlaisten erityistoimintojen hallinta ei ole välttämätöntä. Kursilla käytetään WordPerfectin versiota 4.2, mutta läpi käydään myös kaikki sovellukseen liittyvät versioiden 5.0 ja 5.1 komennot.

Viime keväänä kurssille ilmoittautuneisiin otamme yhteyttä selvittääksemme kiinnostuksen uutta kurssia kohtaan. Ne kurssista kiinnostuneet, jotka eivät ole vielä ilmoittautuneet kurssille joko viime kevään tai syksyn aikana, voivat ottaa yhteyttä Tekniikan Sanastokeskukseen, puh. (90) 731 5205. Peruskurssin hinnaksi tulee osallistujaa kohti 300 mk Tekniikan Sanastokeskuksen jäsenyhteisöille, 600 mk muille. Jos samasta työpaikasta on kurssille tulossa useampia henkilöitä, peruskurssi harjoituksineen voidaan järjestää myös kurssilaisten työpaikalla heidän omilla koneillaan. Hinnasta neuvotellaan tällöin erikseen.

Taivutuspäätteiden liittämistä SI-järjestelmän mittayksiköiden tunnuksiin

LARI KAUPPINEN

Standardeissa on tapana jättää taivutuspäätteet merkittömät SI-järjestelmän mittayksikön tunnuksiin. Standardeista tämä tapa on levinnyt myös muunlaisiin teksteihin, esimerkiksi tutkimusraportteihin ja jopa sanoma- ja aikakauslehtiin sekä oppikirjoihin. Seuraavassa on terminologi-kielenhuoltajan näkemys kysymyksestä. Kirjoituksen tarkoituksena ei ole olla viimeinen sana asiasta, vaan pikemminkin keskustelun avaus.

Kansainvälinen standardisointijärjestö ISO on aikoinaan antanut ohjeen, joka kieltää lisämerkintöjen liittämisen SI-järjestelmän mittayksiköiden tunnuksiin. Tällä on haluttu välttää esimerkiksi alaindeksien liittämistä mittayksiköiden tunnuksiin (esim. $220 V_{\text{eff}}$ tarkoittamassa jännitteen tehollisarvoa; tunnuksen sijasta alaindeksi tulee merkitä tällaisissa tapauksissa suureen tunnukseen, esim. $U_{\text{eff}} = 220 \text{ V}$).

ISON ohjeita on Suomessa tulkittu niin, että myös taivutuspäätteet ovat tällaisia lisämerkintöjä ja näin ollen standardeissa on taivutuspäätteet jätetty merkittömiksi. Kansainvälisen standardisoinnin nimissä on kirjoitettu hyvin epäsuomalaisesti esimerkiksi "*10 V jännite*" ja "*20 s ajan*".

Toisaalta teknisten tekstien sanamuoto on usein muokattu siten, ettei lauserakenne vaadikaan taivutuspäätteiden lisäämistä mittayksikön tunnukseen. Ei ole esimerkiksi kirjoitettu "*Lämpötila nousi 100 °C:seen.*", vaan kovin kankeasti "*Lämpötila saavutti*

arvon 100 °C." – huomattakoon, että tämä tutkimusraportista lainattu esimerkki on sitä paitsi kaksitulkintainen, sillä siinä ei ilmaista, oliko lämpötila aiemmin enemmän vai vähemmän kuin 100 °C, eli nousiko vai laskiko lämpötila sen saavuttaessa mainitun arvon.

Joskus – varsinkin jos taivutuspäätteiden jättäminen pois olisi voinut johtaa väärinkäsitykseen – on mittayksikkö saatettu kirjoittaa kokonaankin sen sijaan, että olisi käytetty mittayksikön standardoitua tunnuksia. Näin on saatu eroon esimerkiksi lauseet "*Laimennetaan 100 millilitraan.*" ja "*Laimennetaan 100 millilitraksi.*" Tällaiset lauseet kuitenkin kiinnittävät ikävästi huomiota tekstissä, jossa muuten on käytetty mittayksiköiden tunnuksia.

Taivutuspäätteet eivät mielestäni kuitenkaan ole mainitun kaltaisia lisämerkintöjä. Taivutuspäätteet ovat kielellemme yhtä keskeisiä kuin prepositiot ovat suurimmalle osalle indoeurooppalaisista kielistä. Tuskin voisi kuvitellaakaan tilannetta, jossa jokin kansainvälinen elin kieltäisi käyttämästä vaikkapa englannin- tai saksankielisissä standardeissa prepositioita.

Tekeillä olevassa standardissa ISO CD 10241 huomautetaan, ettei kansainvälinen standardi voi antaa kielikohtaisia rajoituksia, jotka sitoisivat kaikkia kieliä. Standardiehdotusta valmisteltaessa on keskusteltavana ollut seuraavanlainen kohta: "If an international standard prescribes limitations or gives directions that are of a language-specific nature, it shall be made clear that they

may not be applicable in all languages. Example: The rule that advises against using case endings with the symbols of units of measurement would make Finnish unintelligible." Standardin lopullinen sanamuoto ei vielä ole selvillä, mutta jossain muodossa tämä ajatus tulee lopulliseenkin standardiin, vaikkakin mahdollisesti ilman esimerkkiä suomen kielestä.

Mielestäni tämän standardiehdotuksen kanssa sopusoinnussa onkin standardi SFS 3101 (*Suureet ja yksiköt. Yleiset periaatteet*), jonka kohdassa 3.2.1 todetaan, että taivutuspäätteen merkinässä noudatetaan yleisiä oikeinkirjoitussääntöjä. Tämän jälkeen huomauteaan kyllä erikseen, ettei mittayksiköiden tunnuksiin saa välittömästi liittää lisämerkintöjä. Edeltävän perusteella taivutuspäätteet jäävät mielestäni kuitenkin tämän kiellon ulkopuolelle, sillä muutenhan standardi olisi ristiriidassa itsensä kanssa.

Toisaalta numeroiden ja merkkien konekirjoitusta käsittelevän standardin SFS 4175 kohdassa 2.4 sanotaan, että myös lyhenteen tai tunnuksen jälkeen on merkittävä sijapäätte, ellei sen merkitsemistä voida välttää lauserakennetta muuttamalla. SI-järjestelmän mukaisen mittayksiköiden tunnusten ei ainkaan ilmoiteta tekevän tähän ohjeeseen minkäänlaista poikkeusta.

Minä ainakin tulkitseen näitä ohjeita siten, että taivutuspäätteen voi lisätä – ja oikeastaan se pitääkin lisätä – SI-järjestelmän tunnuksiin aivan samaan tapaan kuin normaaleihin suomenkielisiin lyhenteisiin. Voi siis kirjoittaa vaikkapa levyn olevan 2 cm:n paksuinen tai paineen nousevan 10 MPa:iin ilman sen kummempia miettimisiä. Standardit noudattanevat edelleenkin omia linjojaan, mutta tutkimusraporteissa yms. taivutuspäätteiden merkitsemättä jättämiseen ei ole aihetta.

Muovitermit-sanasto valmistumassa

Muoviyhdistyksen ja Tekniikan Sanastokeskuksen kolmivuotinen suururakka muovialan sanaston kimpussa (ks. Terminfo 2/89) päättyy, kun kauan odotettu sanasto valmistuu vuoden 1992 alussa. Sanaston nimeksi tulee *Muovitermit*, ja se sisältää noin 4000 termiä viidellä kielellä: suomeksi, ruotsiksi, englanniksi, saksaksi ja ranskaksi. Lisäksi sanastossa määritellään viitisenkymmentä keskeistä muovialan termiä. Mukana sanastossa on myös useita selvittäviä käsitejärjestelmiä.

Sanastoa voi tilata ennakkohintaan 300 mk Muoviyhdistyksestä, Mariankatu 26 B 6, puh. (90) 135 1200, fax (90) 135 5601. Sanaston lopullinen hinta ei vielä tätä kirjoitettaessa ollut tarkkaan selvillä, mutta varmaa on, että valmistuttuaan sanasto maksaa yli 400 mk. Niinpä ennakkotilaaaja säästää huomattavasti sanaston hankkimiskustannuksissa ja saa sitä paitsi sanaston käyttöönsä heti, kun se tulee painosta ulos.

Muovien tavaramerkkien muuttumisesta yleisnimiksi

LARI KAUPPINEN

Muovitermit-sanaston (ks. ilmoitus edellisellä sivulla) teossa on yhtenä päänvaivana ollut rajan vetäminen tavaramerkkien ja aineiden yleisessä käytössä olevien triviaalinimien välillä: milloin kyse on vain yhden valmistajan tietystä tuotteesta, milloin taasen valmistajasta riippumattomasta materiaalin tms. nimityksestä. Yllättävän usein aineiden jokapäiväisten nimitysten takana on nimittäin tavaramerkki.

Tavaramerkit muuttuvat hyvin usein niin tavanomaisiksi kielen sanoiksi, ettei niiden enää ajattelekaan liittyvän vain yhden valmistajan tuotteisiin. On helppo kutsua esimerkiksi kaikkia asetyylisalisyylivalmisteita *aspiriineiksi* erittäin tunnetun tavaramerkin mukaan. Polymeerimateriaaleissa tällainen tavaramerkin muuttuminen yleisnimeksi on erityisen tavallista, sillä materiaalien kemialliset nimet ovat pitkiä ja monimutkaisia. Tavallisille materiaalien käyttäjille iskostuu mieleen tunnettu tavaramerkki ja nopeasti ollaankin tilanteessa, jossa ei tehdä eroa eri valmistajien tuotteiden välillä.

Tähän olen koonnut muutamia yleisiä muovialan tavaramerkkejä ja kauppanimiä, joiden voi katsoa ainakin josain määrin muuttuneen yleisnimiksi. Valikoima on enemmänkin näyte kuin kaikenkattava luettelo, sillä varsinkin tekokuitujen nimitysten joukossa on kymmenittäin eriasteisia tavaramerkin ja yleisnimen rajalla liikkuvia.

Selluloidi

Muoviteollisuuden katsotaan yleensä syntyneen 1860-luvulla, kun amerikkalainen kemisti John Wesley Hyatt alkoi käyttää selluloosanitraatin ja kamferin seoksesta saatavaa puolisynteettistä materiaalia biljardipallojen valmistuksessa norsunluun korvikkeena. Materiaalille Hyatt antoi nimen *Celluloid*. Vuonna 1870 Hyattille myönnettiin patentti materiaalin valmistukseen, mutta nimitys siirtyi vähitellen tarkoittamaan muidenkin valmistajien samantapaisia selluloosajohdannaisia. Englannin kielestä sana lainautui muihinkin kieliin, suomeen muodossa *selluloidi*. Muuta nimeä ei materiaalista suomessa käytetäkään, joten *selluloidin* voi katsoa jo muuttuneen täysin yleisnimeksi.

Sanan alkuosan takana on luonnollisestikin *selluloosa* (< latinan *cellula* 'pieni kammio, solu'), sanan loppuosa on puolestaan oppitekoinen johdin *-oid(i)* (< kreikan *-eides*), joka merkitsee jotain muistuttavaa tai jäljittelevää; esim. suomen *alkaloidi*, *androidi*, *paraboloidi* tai tavaramerkki *Polaroid*.

Sellofaani

Sveitsiläinen keksijä Jacques Edwin Brandenberger onnistui samoihin aikoihin – vuonna 1869 – valmistaa selluloosasta läpinäkyvää kelmaa. Vuonna 1913 materiaali sai nimen *Cellophane*, joka kulkeutui Suomeen muodossa *sellofaani*.

ni. Alussa on jälleen viittaus lähtöaineeseen selluloosaan, loppuosa puolestaan on saatu kreikan verbistä *phainein* 'näyttää, paljastaa' – suomessa samaan kreikan sanaan palautuva loppu on esimerkiksi loppiaisen vierasperäisessä nimityksessä *epifania*, jonka alkuperäinen merkitys on ollut 'ilmestyminen'.

Yhdysvalloissa E. I. Du Pont de Nemours & Co (eli Du Pont) rekisteröi *Cellophane*-nimityksen. Oikeusteitse muut valmistajat saivat kuitenkin vähitellen oikeuden sen käyttöön, kun oikeusistuimet katsoivat, että kyseessä on jo niin yleismerkityksinen materiaalin nimitys, ettei sitä voi pitää enää tavaramerkkinä. Myös Suomessa *sellofaani* on täysin yleisnimitysnyyt läpinäkyvän selluloosakalvon nimityksenä. Sen sijaan esimerkiksi Iso-Britanniassa *Cellophane* on edelleenkin rekisteröity tavaramerkki, jonka nykyinen haltija on British Cellophane Ltd.

Bakeliitti

Ensimmäisen täysin synteettisen materiaalin kehitti sen sijaan jo vuonna 1909 belgialais-amerikkalainen kemisti L. H. Baekeland. Hän antoi kehittämälleen fenoliformaldehydimuoville nimen *Bakelite*, joka suomalaistettiin *bakeliitiksi*. Nimen alkuosan keksijä muokkasi omasta nimestään, lopussa on kemiallisten yhdisteiden nimissä erittäin yleinen johdin *-iitti*; vrt. suomen *sulfiitti*, *ammoniitti*. *Bakeliitin* voi katsoa olevan jo fenoliformaldehydimuovin triviaaliniemi.

Raion

Selluloosasta valmistettiin myös ensimmäinen tekokuitu, viskoosikuitu. National Retail Drygoods Association antoi vuonna 1924 tälle markkinoimalleen muuntokuidulle kauppanimeksi *Rayon*. Suomeen lainattaessa sanan y korvattiin ääntämyksenmukaisella i:llä ja näin oli kuidun suomenkieliseksi nimeksi saatu *raion*. Kauppanimen sijasta kui-

dusta tulee kuitenkin käyttää nimitystä *viskoosi*.

Rayon on mahdollisesti lainattu ranskasta, jossa sana merkitsee 'sädetä'. Toinen mahdollisuus on, että alkuosana on englannin *ray*, joka merkitsee niin ikään 'sädetä', ja loppuosa on otettu englannin 'puuvillaa' merkitsevästä sanasta *cotton*.

Nailon

Raionin luoman mallin pohjalta kehitettiin muita tekokuitujen nimityksiä. Tunnetuin kaikista tekokuiduista on varmasti täysin synteettinen polyamidi, jonka ensimmäinen valmistaja Du Pont antoi tuotteelleen vuonna 1938 nimen *Nylon*. Nimi levisi kuidun mukana myös Suomeen, jossa sen kirjoitusasu on horjunut meidän päiviimme asti: kuitulajin nimenä sen suositeltava kirjoitusasu kuitenkin on yksiselitteisesti *nailon*. Tuoteselosteissa yms. kuidun nimi on kuitenkin aina *polyamidi*.

Nailonin nimityksen loppuosan takana on siis selvästikin *raionin* esimerkki – on sitten lopun tausta *raionissa* mikä tahansa. Alkuosan on arveltu mm. tulevan jostain selittämättömästä syystä kaupunkien **New York** ja **Lontoo** nimien alkukirjaimista. Todennäköisempää kuitenkin on, että tuotetta nimettäessä on mielessä ollut vain pari vuotta aiemmin kehitetyt vinyylimuovit, vaikkei polyamidi vinyyliä sisälläkään.

Kuriositeettina mainittakoon, että toisen maailmansodan aikana kiersi myös tarina, jonka mukaan nimi oli saatu polyamidin kehittäjän huudahduksen "**Now, you, lousy old Nipponese**" alkukirjaimista; olihan polyamidin kehitystyötä 1930-luvun lopulla vauhdittanut Japanin päätös lopettaa silkin vienti ulkomaille.

On oikeastaan merkillistä, että tietoa nimen synnystä ei ole säilynyt, sillä Du Pont -yhtymän arkistoissa on muuten melko seikkaperäisiä kertomuksia tuotteiden nimeämisestä. Arkistot kertovat mm. että nailonin nimeksi oli aluk-

si tulossa *Duparooth*, joka kuulemma tuli yhtiön sisällä yleisen lausahduksen "Du Pont pulls a rabbit out of a hat" – kirjaimellisesti suomennettuna 'Du Pont vetää jäniksen hatusta' – alkukirjaimista.

Enkalon, perlon ja rilsan

Aluksi nailonilla tarkoitettiin pelkästään polyamidi 66:tta (standardit tuntevat myös merkinnän polyamidi 6.6; numero polyamidin perässä ilmaisee sen lähtöaineiden hiiliatomien lukumäärän: esimerkiksi polyamidi 66:n lähtöaineissa diamiinissa ja dikarboksyylihapossa on kummassakin 6 hiiliatomia). Sittemmin nailoniksi on alettu kutsua myös muita polyamidikuituja. Näistäkin on käytössä omia tavaramerkkejä, jotka ovat ehtineet muuttua yleisnimien kaltaisiksi. Esimerkiksi polyamidi 6:lle (jota kutsutaan melko yleisesti myös nailon 6-kuiduksi) sen hollantilainen valmistaja NK antoi nimen *Enkalon*, saksalainen valmistaja Bayer AG puolestaan nimen *Perlon*.

Kummankin nimen lopussa näkyy selvä nailonin vaikutus. *Perlonin* alkuosan tausta ei ole enää tiedossa, mutta *Enkalonin* nimeämisperusteet tiedetään: sen valmistajan Nederlands Kunstzijde Fabriekin lyhenne NK luetaan nimittäin hollantilaisittain *enka* ja kun loppuun lisättiin tuo ennestään tuttu *-lon*, uusi tavaramerkki oli saanut syntynsä.

Polyamidi 11 (eli nailon 11) -kuidulle antoi sen ranskalainen valmistaja Acquitane puolestaan nimen *Rilsan*, joka luultavasti on jotenkin muokattu risiiniöljyn ranskankielisestä nimityksestä. Kuidun raaka-aineena nimittäin käytetään risiiniöljyhapon metyyliesteriä.

Suomessa *Enkalon* tuntuu säilyttäneen tavaramerkin omaisuutensa siinä määrin, että se kirjoitetaan yleensä isolle alkukirjaimella. Sen sijaan *perlonia* ja *rilsania* näkee kirjoitettavan pienelläkin alkukirjaimella, kun niillä tarkoitetaan enemmänkin tekokuitulajia. Jälleen suositeltavampaa olisi kuitenkin käyttää materiaalin nimityksenä *polyamidia*.

Dacron, orlon, dralon sekä teryleeni ja trevira

Lukuisista nailonin ja raionin mallin mukaan muodostetuista tekokuitujen nimistä, jotka ovat tavaramerkkejä, mainittakoon vaikkapa polyeteenitereftalaattikuidun nimitys *Dacron* sekä polyakryylinitriilikuitujen nimitykset *Orlon* ja *Dralon*; kaksi ensimmäistä ovat Du Pontin, viimeinen Bayer AG:n tavaramerkkejä. Kahden ensin mainitun kuidun nimityksen alkuosan taustasta ei ole jäänyt tietoja. Sen sijaan Dralonin alkuosan taustan tiedetään johtavan saksan sanaan *Draht* 'metallilanka, vanunki', joka viittaa kuidun tuotantoprosessiin. Suomen kieleen kuitujen nimitykset ovat vakiintuneet sellaisinaan, mutta ne ovat menettäneet erisnimen omaisuuttaan jo siinä määrin, että kuitulajin nimityksinä nekin aloitetaan pienellä alkukirjaimella: *dacron*, *orlon* ja *dralon*.

Dacronina Pohjois-Amerikassa tunnettu polyeteenitereftalaattikuitu tunnetaan muualla maailmassa paremmin toisella nimellä, joka sekin on alun perin tavaramerkki: englanniksi *Terylene*, suomeksi yleisnimenä *teryleeni*. Nimen antoi kuidulle isobritannialainen Imperial Chemical Industries Ltd. (ICI) vuonna 1951 ja siinä näkyy tärkeimpien kuidun valmistukseen käytettävien aineiden nimet *tereftaalihappo* ja *eteeniglykoli* (englanniksi *ethylene glycol*). Saksalainen Hoechst AG kutsuu valmistamaansa polyesterikuitua puolestaan nimellä *Trevira*, joka sekin on melko yleisessä käytössä Suomessa sekä isokirjaimisena tavaramerkkinä että pienikirjaimisena kuidun triviaalinimenä.

Elastaani, lycra ja lurex

Otetaan käsittelyyn vielä muutama tekokuitu, joiden tunnetuimmat tavaramerkit eivät eivätkä pääty tuohon *on*-ainekseen. Edellä mainittujen tavoin myös *elastaanin* alkuperä on tavaramerkissä. *Elastan* on rekisteröity termoplastisesta polyuretaanikumista valmistetun

kuidun eli ns. spandex-kuidun tavaramerkki, jonka alkuosan takana on selvästikin halu kertoa kuidun kimmoisuudesta eli elastisuudesta. Loppuosa taas on erittäin yleinen kemiallisten nimitysten johdin; esim. suomen *heksaani*, *sy-aani* ja *metaani*. Toinen tavaramerkistä ainakin miltei yleisnimeksi muuttunut spandex-kuidun nimitys on *Lycra*; sekin alkujaan Du Pontin rekisteröityjä tavaramerkkejä vuodelta 1958.

Tekokuiduiksi katsotaan myös erilaiset metallikuidut. Tunnetuin yleisnimeksi katsottava metallikuidun nimitys on *lurex*. Sen nimityksen rekisteröi Yhdysvalloissa clevelandilainen yritys Döbbeckmun co. vuonna 1945. Joskus kuulee väitettävän, että alkuosan takana olisi englannin sana *lurid* 'kaamea, synkkä', mutta todennäköisempää kuitenkin on, että nimen keksijän ajatuksissa on ollut jotain positiivisempaa, ehkäpä verbi *allure* 'houkutellessa, viehättää'. Lopun *-ex* on yleisimpiä englanninkielisissä maissa rekisteröityjä tavaramerkkien loppuista – suomalaisillekin ovat tuttuja vaikkapa *Kleenex*, *Pyrex*, *Rollex* ja *Timex*. Suomessakin kuidun nimi on säilyttänyt loppu *-x*:nsä silloinkin, kun sitä käytetään yleisnimenä.

Teflon

Tekokuitujen *-on*-päätteiset nimet ovat varmastikin vaikuttaneet myös siihen, että Du Pont antoi vuonna 1938 keksimälleen erittäin lämmönkestävälle polymeerimateriaalille nimen *Teflon*. Tosin nimen kaikki kirjaimet voidaan poimia materiaalin kemiallisesta nimestä *polytetrafluorieteeni*, mutta tuskinpa Du Pont olisi valinnut loppuun *o*:ta ja *n*:ää ilman parin vuoden takaisen menestysartikkelinsa nailonin esimerkkiä. Teflonkin on muuttunut jo niin täysin yleisnimeksi, että se kirjoitetaan pienellä alkukirjaimella aina kun se esiintyy yhdyssanan alkuosana – *teflonpannu* – ja useimmiten myös itsenäisenä sanana.

Pleksilasi

Akryylimuoveista tärkeimmällä, polymeetyylimetakrylaatilla, on useita kauppanimiä: esim. *Perspex* ja *Diakon* (kumpikin ICI:n tavaramerkkejä), *Lucite* (Du Pont) sekä *Oroglas* (Rohm & Haas). Maailmanlaajuisesti tunnetuin kaikista nimityksistä on kuitenkin sen saksalaisen valmistajan Röhm GmbH:n tavaramerkki *Plexiglas*, joka on suomeen kotoistettu muodossa *pleksilasi*. Nimityksen alkuosa juontaa juurensa latinan sanaan *plexus* 'punottu' – sama latinan sana esiintyy muuten myös esimerkiksi sanoissa *kompleksi* (alkuperäinen merkitys on ollutkin 'yhteenkiedottu') ja *simpleksi*. Loppuosan *lasi* onkin motivaatioltaan täysin selvä: onhan materiaali useimmiten läpinäkyvää ja muutenkin hyvin lasimaisen näköistä. Materiaalista olisi kuitenkin parempi käyttää nimitystä *polymeetyylimetakrylaatti*.

Lähteet

Gardner, William - Cooke, Edward I. - Cooke Richard W. I.: Chemical Synonyms and Trade Names. Technical Press, Oxford, 1978.

Hawkey, Gessner G.: Condensed Chemical Dictionary. Van Nostrand Reinhold Company, New York, 1981.

Room, Adrian: Dictionary of Trade Name Origins. Routledge & Kegan Paul, London, 1982.

Tammela, Viljo: Polymeeritiede ja muoviteknologia. Osa III. Otatiето, Helsinki, 1990.

sivistys- ja tietosanakirjat

TSK ry:n vaalikokous

Tekniikan Sanastokeskus ry:n vaalikokous pidettiin 28.10.1991 Marttahotellissa Helsingissä. Vuoden 1992 toimintasuunnitelma ja talousarvio hyväksyttiin hallituksen esittämässä muodossa. Toimintasuunnitelmassa ensi vuodelle on mm. EY-asiakirjoissa käytettävän termistön keruu ja tallennus pohjoismaiseksi CD-ROM-termitiedostoksi sekä termipalvelun ja sanastotyön menetelmien kehittäminen. Terminfo-lehden ilmestymiskertoja lisätään toimintasuunnitelman mukaisesti kuuteen vuodessa.

Hallituksen puheenjohtajana jatkaamaan valittiin yksimielisesti ekonomi Juhani Siikala. Myös erovuoroiset hallituksen jäsenet valittiin uudelleen, joten hallituksen kokoonpano ei muutu tämänvuotisesta: puheenjohtajana Juhani Siikala (Neste) ja jäsenenä Gustav Dahlberg (Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto), Marketta Fabritius (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus), Pertti Laine (Suomen Metsäteollisuuden Keskusliitto), Martti Tiula (Rakennustietosäätiö), Seija Tuovinen (Telenokia) sekä Krista Varantola (Tampereen yliopisto).

Virallisten kokousasioiden jälkeen Lena Björklund Telestä esitelmöi aiheesta Telesven – kokemuksia sanastotyös-

tä ja kielenhuollosta. Lena Björklund toimii Telesven-työryhmässä, jonka tarkoituksena on luoda Telen työntekijöiden käyttöön ruotsinkielistä termistöä ja toimia ruotsin kielen huoltajana telealalla.

Esitelmän jälkeen virisi vilkas keskustelu Suomessa tehtävän ruotsinkielisen sanastotyön tarpeellisuudesta. Puheenvuoroissa tuli selvästi ilmi, että Suomessa on tehtävä myös omaa ruotsinkielistä sanastotyötä, sillä Suomen teollisuuden, talouselämän ja hallinnon tarpeita ei palvella yksinomaan tuomalla termejä Ruotsista. Toisaalta puheenvuoroissa korostettiin myös sitä, että turhien suomenruotsin ja ruotsinruotsin eroavuuksien lisäämistä on vältettävä. Ruotsinruotsalainen termistö, mikäli se vastaa tarpeitamme ja käytäntöämme, on saatava käyttöön myös Suomessa.

Tekniikan Sanastokeskuksella katsottiin olevan erityisasema ruotsinkielisen tekniikan termistön kehittäjänä ja vaalijana Suomessa. Yhtä lailla Sanastokeskus voisi Suomessa jarruttaa turhien suomenruotsin ja ruotsinruotsin eroavuuksien syntymistä.

Kielten nimien tunnukset

Tekniikan Sanastokeskuksen asettama työryhmä on saanut valmiiksi standardiehdotuksen kielten nimien kaksi- ja kolmikirjaimiseksi tunnusjärjestelmäksi. Ehdotus perustuu kansainväliseen standardiin ISO 639 (*Codes for the representation of names of languages*) ja Library of Congressin laatimaan *marc*-tunnusjärjestelmään. Lausunnonantajiksi halukkaita lukijoitamme pyydetään ottamaan yhteyttä Elisa Stenvalliin, puh. 90-7315 206.

Täydennyksiä Tekniikan sanastoja 1987 -luetteloon

Vuonna 1987 ilmestyneeseen Tekniikan sanastoja -luetteloon on tehty täydennysluettelo. Luettelossa on tiedot noin 200 sellaisesta sanastosta, joissa on mukana suomi tai ruotsi tai molemmat. Sen voi tilata monisteena, jonka hinta on 100 mk, tai tiedostona levykkeellä. Tiedustelut luettelosta pyydetään osoittamaan Elisa Stenvallille, puh. 90-7315 206.

Vocabulary of house building

In the spring of 1990, Ministry of the Environment placed an order with the Building Information Institute (Rakenustietosäätiö) and TSK for a vocabulary which would throw light into the main concepts of house building. The work has been completed recently, and terminologists *Virpi Kalliokuusi* and *Lari Kauppinen* describe in this article their adventures in the land of house building concepts. The vocabulary will soon be published as an RT sheet by the Building Information Institute.

The definition of different types of houses turned out to be quite problematic as the following example will show. Generic concepts 'talo' (almost any house) and 'asuintalo' (house for living in) as well as species 'pientalo' (small house) and 'kerrostalo' ("house in many stories") were difficult to place in the concept hierarchy as in Finland 'pientalo' is an entity which consists of one or more apartments side by side but not on top of each other. We can therefore refer to a long row of apartments as 'pientalo', but as soon as we place the same number of apartments on top of each other the building turns into 'kerrostalo'.

This project concentrated solely on concepts which were considered the most essential from the viewpoint of rewriting the regulations of house building, and therefore many things had to be left out. There are now plans to set up a follow-up project.

Vocabulary of restoration and renovation

This article is based on the work of the group who studied the terms and concepts of house building (cf special article in this issue). The main concepts are presented here as term records in Finnish, Swedish and English. If you have any comments on these, please, send them to TSK.

Courses and congresses

TSK will arrange a course on the usage of WordPerfect in making flexible vocabularies in computer files. The course, which is based on lectures, will take place at TSK on Thursday 30 January 1992. Additional courses will be arranged in small groups if so desired. These courses would then be used for putting all that was learned into practice. The fee for the basic course is 300 FIM for member associations and 600 FIM for others. For more information, please contact TSK + 358 0 731 5205.

Using case endings with symbols of units

ISO has given instructions that no additional markings should be allowed in symbols of units. This has sometimes been interpreted as to include the Finnish case endings, which has obscured the meaning of sentences. An interna-

tional standard in preparation, ISO CD 10241, now states that "If an international standard prescribes limitations or gives directions that are of a language-specific nature, it shall be made clear that they may not be applicable in all languages. Example: The rule that advises against using case endings with the symbols of units of measurement would make Finnish unintelligible."

Vocabulary of plastic terms

The three-year project on a new vocabulary of plastic terms (cf Terminfo 2/89) will soon be brought to a conclusion. The long-awaited-for vocabulary will be published in early 1992 with the name *Muovitermit* (Plastic terms). It covers about 4000 terms in five languages (Finnish, Swedish, English, German and French). Advance orders (at the price of 300 FIM) may be placed with *Muoviyhdistys* (the Finnish Plastics Association), address: *Mariankatu 26 B 6, SF-00170 Helsinki, Finland*; Tel. + 358 0 135 1200; Fax + 358 0 135 5601. The normal price will be somewhere above 400 FIM.

Generic trade names of plastics

When compiling the vocabulary of plastic terms (cf announcement in this issue) it was sometimes quite difficult to decide whether the name of a product was a trade name or a generic name for a producer-independent material. This article gives some background information on the origin of the following names: Celluloid, Cellophane, Bakelite, Rayon, Nylon, Enkalon, Perlon, Rilsan, Dacron, Orlon, Dralon, Terylene, Trevira, Elastane, Lycra, Lurex, Teflon and Plexiglas. The list is by no means exhaustive as there are dozens of names which cannot be identified clearly as trade names or generic names, especially in the field of artificial fibres.

Annual meeting of TSK

The annual meeting of TSK took place in Helsinki on 28 October 1991. Apart from traditional routines, there was an interesting presentation on terminology work in Swedish and its relation to language norming by Lena Björklund from Telecom Finland (Tele).

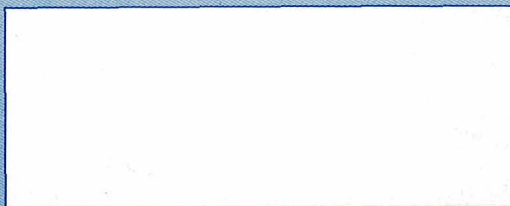
KKTK:n ja TSK:n uusi yhteistyösopimus

Nykysuomen laitos ja Tekniikan Sanastokeskus ry. (TSK ry) solmivat vuonna 1975 sopimuksen yhteistyöstä tekniikan alojen sanastotyön hoitamiseksi. Nykysuomen laitoksen tehtävien siirryttyä seuraavana vuonna kielitoimistolle, josta tuli osa Kotimaisten kielten tutkimuskeskusta (KKTK), tekniikan sanastotyötä on sen jälkeen kehitetty KKTK:n ja TSK ry:n yhteistyönä.

Tekniikan sanastotyön laajentuessa on katsottu tarpeelliseksi organisoida se uudella tavalla. Niinpä KKTK ja TSK ry tekivät 25. 11. 1991 uuden kaksivuotisen yhteistyösopimuksen sanastotyön rahoitus- ja organisaatiomuutosten valmistelusta. Sopimuksen mukaan TSK ry vastaa koko toiminnasta ilman KKTK:n rahoitusta viimeistään vuoden 1994 alusta lähtien.

00430/14

**TEKNIIKAN SANASTOKESKUS RY (TSK)
CENTRALEN FÖR TEKNISK TERMINOLOGI RF**

TSK:n ensisijaisena tehtävänä on saada aikaan suomen- ja ruotsinkielisiä tekniikan alojen sanastoja.

TSK on perustettu 1974, ja sen jäseninä on teollisuus- ja liikelaitoksia, käännöstoimistoja ja aatteellisia yhdistyksiä.

TSK toimii yhteistyössä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kanssa.

TSK:n sanastotyön päämuotoja ovat osallistuminen sanastoryhmien työskentelyyn, sanastoluettelot, termipankki ja termipalvelu.

TSK julkaisee erikoisalojen sanastoja ja sanaluetteloita. Nämä tallennetaan myös suoraikäyttöiseen termipankkiin TEPAan.

TSK:n kirjastossa on tekniikan ja lähialojen sanastoja, käsikirjoituksia, yritysten ja laitosten sanastoja sekä koti- ja ulkomaisia sanastostandardeja.

TOIMISTO JA KIRJASTO:

Sörnäisten rantatie 25 (6 krs.)

00500 Helsinki

puh. (90) 731 5205, (90) 731 5206

telekopio (90) 701 9583

Avoimna klo 8.00—16.15

(kesäisin 8.00—15.15)

Termipalvelu klo 9.00—11.00

puh. (90) 738 831

Jäsenten termipalvelu ja maksullinen

termipalvelu klo 10.00—14.00

puh. (90) 735 568

ISSN 0358-7517